УДК 378.014.25:[001.823+005.332.4]-042
DOI: 10.31499/2307-4906.3.2021.241575

ФОРМУВАННЯ СВІТОВОГО РИНКУ ПОСЛУГ ВИЩОЇ ОСВІТИ: КОНКУРЕНЦІЯ ЧИ СПІВПРАЦЯ

Заячук Юлія, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, Львівський національний університет імені Івана Франка.
ORCID: 0000-0001-5861-2761
E-mail: yuliya.zayachuk@lnu.edu.ua

Статтю присвячено аналізу «ландшафту» вищої освіти початку XXI ст., дослідженню питання формування сучасного ринку послуг вищої освіти, у якому сьогодні працюють традиційні та нові «постачальники освіти». Показано можливості та ризики, які це створює для учасників простору вищої освіти. Підкреслено, що для того, щоб діяти й розвиватися в умовах сучасної освітньої динаміки, університети повинні водночас конкурувати, позиціонуючи себе, та співпрацювати, долаючи перешкоди спільними з партнерами зусиллями.
***Ключові слова**: вища освіта; динаміка вищої освіти; ринок послуг вищої освіти; інтернаціоналізація; дослідницький університет світового класу; підприємницький університет; корпоративний університет; «віртуальний» університет; змішаний гібридний режим навчання; постачальники освітніх послуг.*

FORMATION OF THE GLOBAL MARKET OF HIGHER EDUCATION SERVICES: COMPETITION OR COOPERATION

Yuliya Zayachuk, PhD in Education, Associate professor, Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher Education, Ivan Franko National University of Lviv.
ORCID: 0000-0001-5861-2761
E-mail: yuliya.zayachuk@lnu.edu.ua

This paper presents an analysis of issues of contemporary processes related to global higher education dynamics. The paper is based on the analysis of research results of well-known researchers of global higher education reality, as well as on the author's own research results within the Erasmus program. It states that new aspects of the mission of a university as an institution were added to such aspects as research, teaching and service, in accordance with social requirements. It also reveals that the concept of the world-class research university of the XXI century of Prof. P. Altbach and the model of the entrepreneurial university of Prof. B. Clark, which work in the conditions of growing competition between higher education, represent a new world higher education reality in the early XXI century. The paper reveals that the global market of higher education services has been established as an instrument of higher education changes. In this context, the traditional providers of educational services and the "new providers" compete for or complement the supply. The paper shows that the traditional providers of educational services are public and private universities. It emphasizes that University has become only one of the actors in the new "knowledge business" nowadays and discusses that recently we have witnessed the emergence of new types of higher education providers. The paper considers the emergence of new providers of higher education as indicators of the direction of higher education dynamics in the immediate future. These "new providers" include corporate universities, virtual

universities and online courses, a certification system of competence in computer technology, commercial IT and media companies, networks of professional associations, national or international research networks, international conglomerates and consortia, and publishers, who are designing and delivering course materials, sometimes in partnership with universities. It is highlighted that to operate and develop in current higher education dynamics, universities should simultaneously compete, positioning themselves, and cooperate, overcoming obstacles by joint efforts with partners.
Keywords: *higher education; higher education dynamics; market of higher education services; internationalization; World-class research university; entrepreneurial university; corporate university; virtual university; mixed mode training called Hybrid; providers of educational services.*

Глобальні перетворення останньої декади XX – початку XXI ст., пов'язані зі змінами у підходах до ролі вищої освіти в суспільстві, переосмисленням місії університету відповідно до нових, ускладнених завдань, поставлених часом, підтверджують те, що сучасна епоха, з одного боку, пропонує всім учасникам простору вищої освіти небачені досі можливості, а з іншого – висуває небачені досі вимоги.

У вирі глобальних змін, безсумнівно, унікальне місце належить університету як науковій, освітній та соціальній інституції, історично особливій інституції, котра завжди відігравала провідну роль у розвитку цивілізації. Питання полягають у тому, як організувати роботу університету як інституції в сучасних умовах та визначити пріоритетні напрями його діяльності, якими інструментами можна найбільш ефективно впливати на різні аспекти університетського життя й ефективність університетської системи.

У преамбулі Бухарестської декларації (2004 р.) зазначено: «Сьогодні університети й інші заклади вищої освіти відіграють центральну роль у розвитку суспільства, економіки і культури на всіх рівнях – глобальному, регіональному, національному і місцевому. У суспільстві знань, що зароджується, університети беруть участь у тлумаченні, розповсюдженні і використанні нового знання» [24]. Всесвітньо відомий експерт з питань світової вищої освіти, засновник та директор Центру міжнародної вищої освіти Бостонського коледжу (США) професор Ф. Альтбах наголошує на тому, що «ми перебуваємо в центрі безпрецедентної революції у вищій освіті» і що це «не просто невеликі зміни по краях, а фундаментальні зміни самої системи» [14]. Серед факторів, які штовхають вищу освіту початку XXI ст. до трансформації, підкреслимо фактори глобалізації, інтернаціоналізації, регіональної інтеграції, інформаційних технологій, формування університетських мереж, конкурентоспроможності, корпоратизації, співпраці з роботодавцями й орієнтації на потреби ринку праці. Глобалізаційні зміни по суті наближають сучасний простір вищої освіти до створення нового зразка «соціального контракту» між суспільством та закладом вищої освіти задля відповідності темпів розвитку закладу вищої освіти нагальним вимогам суспільства.

Крім того, діяльність університету сьогодні розглядається також з акцентом на надання послуг у галузі вищої освіти. У межах Генеральної угоди про торгівлю послугами Всесвітньої організації торгівлі освіта нині вважається одним з 12 секторів послуг [18, с. 24]. Цей факт, очевидно, є доказом того, що імпорт й експорт освітніх послуг та навчальних програм є потенційно прибутковою галуззю.

Питання ролі університету як інституції в суспільстві та викликів, що постали перед сучасним університетом, аналізують провідні дослідники світової вищої освіти, зокрема P. Altbach [11–13], B. Clark [16], J. Knight [18], J. Salmi [22], U. Teichler [23].

Аналізуючи роботи закордонних авторів, що вивчають питання нових дійових осіб і «постачальників» освітніх послуг, ми найчастіше знаходимо посилання на роботи C. Campbel [15], M. van der Wende [15], J. L. Mendivil [20]. Широкий спектр питань реформування університету вивчають також дослідники з європейських університетів, зокрема професори U. Teichler, J. Henze, A. Wolter, M. Caruso, H. Kuper, J. van Buer, R. von Luede (Німеччина), R. Rinne, Arto Jauhiainen, J. Kallo, Annukka Jauhiainen, A. Laiho, F. Dervin (Фінляндія), з якими автор статті в межах програми Erasmus мала можливість обговорювати цю проблематику особисто.

Серед досліджень українських учених відзначимо дослідження: місії університету (В. Андрущенко [2], С. Курбатов [8]); трансформації університету (А. Глузман [3], А. Сбруєва [9]), інтернаціоналізації вищої освіти (М. Дебич [4]), транснаціональності вищої освіти (Н. Авшенюк [1]).

Мета статті – аналіз нового вигляду «ландшафту» сучасної вищої освіти, розгляд питання формування сучасного ринку послуг вищої освіти й появи «нових постачальників освіти», вивчення можливостей та ризиків, які вони створюють для учасників простору вищої освіти.

Щоб «залишитися на плаву» в сучасній світовій реальності вищої освіти, університети повинні одночасно здійснювати дві взаємно протилежні речі – конкурувати, позиціонуючи себе, і співпрацювати, відповідаючи на сучасні суспільні запити й долаючи перешкоди спільними з партнерами зусиллями. Цей чинник спонукав університети до необхідності шукати можливість налагодження активних контактів для співпраці, до успішної організації партнерств та дієвої роботи на міжнародному рівні.

Очевидною тут стає, з одного боку, необхідність ставати кращими, та готовність до власного самовдосконалення, з іншого – налагодження співпраці, організація партнерств та пошук власної стратегії інтернаціоналізації. Остання сьогодні трактується як різноманітна міжнародна діяльність, що охоплює міжнародні проєкти, асоціації, академічну мобільність, міжнародні академічні програми й дослідницькі ініціативи та «доставлення» освіти до інших країн шляхом новітніх механізмів [18, с. 6]. Зазначимо, що сучасний етап інтернаціоналізації вищої освіти характеризується великою інтенсивністю й масштабністю та переходом від епізодичних міжнародних контактів між окремими країнами до всебічного міжнародного стратегічного партнерства.

Університетське міжнародне стратегічне партнерство своєю чергою передбачає створення партнерської міжнародної мережі закладів вищої освіти, формування стратегічних альянсів, інтеграцію ресурсів, взаємне визнання дипломів, контрактні обов'язки партнерів та грантову діяльність. Ознакою реалізації стратегічного партнерства в сучасній освітній реальності є участь університетів у міжнародних освітніх програмах різного типу. До глобальних міжнародних програм, націлених на створення мереж університетів-партнерів і консорціумів, відносимо насамперед програму Erasmus – найбільш успішну з освітніх програм, створених Європейською Комісією, і таку, що працює уже понад 30 років [10].

Зазначимо, що для активізації міжнародного співробітництва та підвищення мобільності учасників простору вищої освіти країн, які не входять до ЄС, у 2004 р. Європейським Союзом була започаткована освітня програма «Erasmus Mundus», що дала змогу вигравати стипендії для продовження навчання та проведення досліджень у країнах ЄС студентам і науковцям з різних країн, зокрема й з університетів України.

Наступний цикл програми Erasmus становила програма Erasmus+, розрахована на період 2014–2020 рр. Вона відкрила новий напрям «Міжнародна кредитна мобільність» Erasmus+ КА1, учасниками якого стали студенти закладів вищої освіти (мобільність для навчання) та науково-викладацький і адміністративний склад закладів вищої освіти (мобільність для викладання чи стажування у партнерському закладі вищої освіти) [5]. Додамо, що новий цикл програми Erasmus+ на період 2021–2027 рр. вже стартував [21]. Детально освітні програми ЄС та їхнє значення для активізації міжнародного співробітництва під кутом зору спектра можливостей для викладача українського університету аналізувалися автором раніше [6]. Освітні програми академічної мобільності, що підтримуються програмою Erasmus+, дослідники світової вищої освіти особливо відзначають з-поміж багатьох стратегій інтернаціоналізації вищої освіти інституційного рівня, водночас розглядаючи її як потужний інструмент організації простору вищої освіти [10; 17; 18; 23]. Підкреслимо, що освітні програми академічної мобільності як стратегія інтернаціоналізації вищої освіти дають можливість налагоджувати співпрацю з партнерами, базувати викладання на дослідженні, покращувати якість викладання та обмінюватися досвідом.

Інтернаціоналізація є великою частиною впливової сили початку XXI ст. – *глобальної економіки знань*, у якій результати наукових пошуків легко поширюються по всьому світу. Крім того, показниками означеного періоду вважаємо інтенсивний інформаційний потік, європейську інтеграцію, початок співпраці між закладами вищої освіти й роботодавцями, орієнтування вищої освіти на задоволення потреб промисловості, орієнтування вищої освіти на потреби ринку праці [8; 13].

Аналіз означених суспільних реалій початку XXI ст. привів дослідників світової вищої освіти до певних узагальнень щодо відповідей на запити сучасного суспільства.

Однією із ключових є думка, що в наявних умовах ефективним може стати лише *особливий, елітний університет*, що спроможний «перезавантажитися». Тут йдеться про *великі дослідницькі університети світового класу*. Концепція *університету світового класу* й стала матеріалізацією ідеї елітного університету XXI ст. Дослідники світової вищої освіти [11; 12; 13; 19; 22] вважають, що лише такі університети здатні впоратися з поставленою сучасністю надзадачею – «привести в рух» міжнародну мережу знань. Саме ці університети, по суті, стають центром, «вузлом зв'язку» глобальної мережі знань, куди знання приходить у систему, опрацьовується і звідки виходить у промисловість, економіку і культуру. Їхня якість визначається світовими університетськими рейтингами, а місія та завдання кристалізується під впливом ринкової економіки.

На думку Ф. Альтбаха, саме дослідницький університет світового класу є центральною інституцією нашого століття [13], адже він відіграє визначальну роль у трикутнику знань «освіта – наука – бізнес», тим самим слугуючи каталізатором суспільного розвитку. Дж. Салмі, один з провідних експертів у галузі вищої освіти, координатор Світового банку з питань вищої освіти, формулюючи дефініцію університету світового класу, доходить висновку, що вона складається з трьох факторів: висока концентрація талантів серед викладачів і студентів; значні фінансові можливості; оптимальна управлінська модель [22].

Власне ринкові відносини сприяють становленню університету світового класу як міжнародного бренду, а також формуванню трансферу результатів наукової

ISSN 2307-4906

діяльності у виробничу сферу [11; 12; 13; 22].

Ще однією відповіддю на запити сучасного суспільства можна вважати *модель підприємницького університету.* Поняття «підприємницький університет» ввів у науковий обіг професор Каліфорнійського університету Б. Кларк [16]. Науковець сприймає підприємницький університет не як комерційну організацію, яка торгує освітніми послугами й дослідницькими результатами, а як ключовий елемент глобальної економіки знань, тобто постачальник кваліфікованого людського капіталу і наукових рішень.

Як бачимо, ера XXI ст. переосмислює місію університету шляхом додавання до її «класичних» компонентів, які пов'язані з акумулюванням знання і його передачею, низку інших, пов'язаних з економічним, соціальним та глобалізаційним чинниками.

Разом з тим, ключовою позицією є також те, що у контексті сучасної освітньої динаміки й змін системи вищої освіти відбувається *формування ринку послуг вищої освіти*, у якому сьогодні діють *традиційні постачальники освітніх послуг* та *«нові постачальники освіти»*, які конкурують або доповнюють пропозицію один одного.

Університет як інституція на початку XXI ст. стає *не єдиним постачальником освітніх послуг*, а лише *одним з* гравців у новому «бізнесі з виробництва знань». Державні та приватні університети належать до *традиційних постачальників освітніх послуг*. До *«нових постачальників освіти»* дослідники світової вищої освіти сьогодні відносять: корпоративні університети; «віртуальні» університети та онлайн-курси; системи сертифікації компетентності в галузі комп'ютерних технологій; ліцензійні (франчайзингові) університети; медіакомпанії; мережі професійних дослідницьких асоціацій; міжнародні консорціуми; видавництва, які розробляють та доставляють навчальні матеріали. «Нові постачальники освітніх послуг» використовують стаціонарні та віртуальні режими для того, щоб навчати студентів у їхніх «домашніх» країнах, а також франчайзинг, артикуляцію, валідацію або надання спільного/ подвійного ступеня. Деякі з них прагнуть встановити фізичну присутність за допомогою філіал-кампусів, незалежних установ, навчальних чи тестових центрів [15; 18; 20]. Тож поняття «нові постачальники освіти» сьогодні включає, з одного боку, сектор бізнесу і корпорацій, який являє собою заклади вищої освіти «для отримання прибутку», з іншого боку – це організації, які пропонують дистанційну освіту з допомогою електронних засобів навчання.

Розглянемо особливості «нових постачальників освіти», котрі, на нашу думку, становлять особливий інтерес у плані розуміння напряму розвитку вищої освіти у найближчому майбутньому.

Корпоративні університети. Ціль таких університетів – пропонувати не наукові ступені, а спеціальну підготовку працівників для роботи в конкретній корпорації. Список основних сучасних корпоративних університетів охоплює такі, як General Motors, Land Rover, Shell, Coca Cola, McDonalds [20]. Зауважимо, що такі інституції можуть мати слабкі академічні якості.

«Віртуальні» університети й онлайн-курси з'явилися завдяки сучасному розвитку нових інформаційних технологій. Їхня ринкова ніша – це дорослий студент з визначеними особистими й професійними цілями. Відповідно, ці університети структурують свою програму так, щоб освіта легко вписувалася у професійне життя дорослого. У світі віртуальних університетів сьогодні виділяється Університет Фенікса

(США) та Athabaska University (Канада). Перший є одним з найбільш швидко зростальних дистанційних навчальних закладів у світі [15] і має понад 100 кампусів у США, Канаді, Нідерландах та «віртуальні кампуси», де працюють студенти з усього світу. Університет пропонує ступеневі програми стаціонарно (Campus), через онлайн-курси та шляхом нового, надзвичайно актуального в період світової пандемії «змішаного» режиму навчання, що називають *Hybrid (FlexNet)*, який поєднує навчання в класі та онлайн-навчання [26]. Канадський Athabaska University – найбільш відомий приклад університету, робота якого фокусується суто на дистанційному навчанні [20].

Сектор сертифікації компетентності у сфері комп'ютерних технологій, головним чином, розроблений і контрольований великими корпораціями комп'ютерного та програмного забезпечення. Сектор працює, по суті, без державного контролю, через інтернет, і ґрунтується на отриманні сертифікатів замість дипломів, звань чи ступенів. Корпорації програмного забезпечення та асоціації у комп'ютерній індустрії є не тільки основними «постачальниками» освіти, а й «акредитаційними суб'єктами». Серед найновіших, найбільш оплачуваних IT-сертифікатів відзначимо такі: Microsoft, Cisco, Oracle, Redhat, Project Management Professional, Certified Scrum Master [20; 25].

Зміни теперішньої світової динаміки вищої освіти, а серед іншого і поява нових «постачальників» освітніх послуг на ринку вищої освіти, надають не лише нові можливості, а приносять «виклики» та ризики для всіх учасників глобального простору вищої освіти. У списку ризиків знаходяться питання фундаментальних наукових досліджень, академічної свободи викладача і студента, інтелектуальної власності, якості вищої освіти, фінансування, управління закладом вищої освіти. Оцінці й детальному аналізу сучасних ризиків для всіх учасників глобального простору вищої освіти, які виникають у контексті змін теперішньої світової освітньої динаміки, присвячене наше попереднє дослідження [7].

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що в усі епохи університет відігравав беззаперечну роль у суспільстві як наукова, навчальна та соціальна інституція. Концепція дослідницького університету світового класу XXI ст. та модель підприємницького університету, здатного водночас відповідати запитам сучасного суспільства і зберігати традиційну місію університету, являють собою нову світову реальність вищої освіти початку XXI ст. Це відповіді на питання про переосмислення університетської місії, котре покликане забезпечити успіх університету як інституції в сучасних умовах зростання конкуренції між закладами вищої освіти й появи принципу їхньої орієнтації на ринок праці. Сьогодні завдання університету як інституції постійно ускладнюються, модель ізольованого, автономного університету стала застарілою, а необхідність конкурувати та співпрацювати водночас стала умовою можливості «залишитися на плаву». Університет як традиційний постачальник освітніх послуг на початку XX ст. стає не єдиним у цій ролі, а лише одним із багатьох інших. Поява «нових постачальників» освітніх послуг на ринку послуг вищої освіти, які конкурують або доповнюють пропозицію традиційних постачальників, створила нові можливості й водночас нові ризики для всіх учасників світового простору вищої освіти. Заклад вищої освіти XXI ст. – це «конкурентне» підприємство, котре, щоб якісно працювати в умовах освітньої динаміки XXI століття, змушене реагувати на вимоги ринкової логіки, відповідати запитам споживачів освітніх послуг та співпрацювати з партнерами, долаючи перешкоди і відповідаючи на суспільні

ISSN 2307-4906

запити спільними зусиллями.

Для подальших досліджень аспекту формування світового ринку послуг вищої освіти залишимо питання вивчення особливостей таких «нових постачальників освіти», як ліцензійні (франчайзингові) університети, медіакомпанії, мережі професійних дослідницьких асоціацій, міжнародні консорціуми, а також специфіку віртуального режиму організації освітнього процесу й трансформації академічних цінностей в умовах глобальних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авшенюк Н. М. Тенденції розвитку транснаціональної вищої освіти у другій половині XX – на початку XXI ст. Київ: Інститут обдарованої дитини, 2015. 610 с.
2. Андрущенко В. П. Соціальна відповідальність університету в умовах глобалізації. *Філософія спілкування: Філософія. Психологія. Соціальна комунікація.* 2017. № 10. С. 93–105.
3. Глузман А. В. Университетское педагогическое образование: опыт системного исследования: монография. Киев: Просвіта, 1996. 312 с.
4. Дебич М. А. Теоретичні засади інтернаціоналізації вищої освіти: міжнародний досвід. Ніжин: ПП Лисенко, 2019. 408 с.
5. ЕРАЗМУС+. Міжнародна кредитна мобільність: довідник для закладів вищої освіти. 2017. URL: https://erasmusplus.org.ua/images/phocadownload/KA1/ICM_HandBook_UA.pdf
6. Заячук Ю. Д. Освітній програми ЄС та можливості для викладача українського університету. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 2. С. 5–19.
7. Заячук Ю. Д. Сучасна світова динаміка вищої освіти: експертна оцінка ризиків. *Pedagogika XXVII. № 2. Prace Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie*. Red. K. Rędzińskiego, M. Łapota. Częstochowa. 2018. С. 119–131.
8. Курбатов С. Трансформація університету в контексті викликів XXI століття. *Теорія і практика управління соціальними системами.* 2017. № 4. С. 67–78.
9. Сбруєва А. А. Тенденції трансформації місії університету: порівняльно-педагогічний аналіз. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 6. С. 448–461.
10. Altbach P., Knight J. The internationalization of higher education: motivation and realities. *The NEA 2006 Almanac of Higher Education*. 2006. P. 1–10.
11. Altbach P. Global Perspectives on Higher Education. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2016. 332 p.
12. Altbach P. Global trends in higher education: the impact of massification and the global knowledge economy 6 Gate Germany Marketing Congress 2013. Report. URL: https://www.youtube.com/ watch?v=dKWbx9rR6S8.
13. Altbach P., Reisberg L., Rumbley L. Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. UNESCO World Conference on Higher Education, 2009. 246 p.
14. Altbach P. Tradition and Transition: The International Imperative in Higher Education. Rotterdam: Sense Publishers, 2007. 274 p.
15. Campbel C., van der Wende M. International initiatives and trends in quality assurance for European higher education. Exploratory trend report. Helsinki, 2000. 38 p.
16. Clark B. Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation. Paris and Oxford: IAU and Elsevier Science, 1998. 180 p.
17. Kim T. Academic Mobility, Transnational Identity Capital, and Stratification under Conditions of Academic Capitalism. *Higher Education Special Issue «The New Political Economy of Higher Education: Market logic, performance-based stratification and neo-feudal hierarchies»*. Eds. T. Reitz et. al. doi: 10.1007/s10734-017-0118-0
18. Knight J. Internationalization remodeled: definition, approaches, and rationales. *Journal of Studies in International Education*. 2004. Vol. 8, No. 1. P. 5–31.
19. Levin H., Jeong, D. W., Ou, D. What is world-class university? Conference of the Comparative & International Education Society. Honolulu, Hawaii. 2006. 48 с.
20. Mendivil J. L. The new providers of higher education. *Higher education policy.* 2002. Vol. 15. P. 353–364.

21. National Erasmus+ Office. Можливості Еразмус+ для студентів та працівників університетів: обміни на навчання / практику / викладання / стажування / підвищення кваліфікації. URL: https://kstuca. kharkov.ua/wp-content/uploads/2020/11/pr2.pdf
22. Salmi J. The challenge of establishing World-Class Universities. Washington, DC: The World Bank, 2009. 118 c.
23. Teichler U. The changing debate on internationalization of higher education. *Higher Education*. 2004. Vol. 48. P. 5–26.
24. The Bucharest Declaration concerning Ethical Values and Principles for Higher Education in the Europe Region. *Higher education in Europe*. 2004. Vol 29, no. 4. P. 503–507.
25. The 10 Most Lucrative IT Certifications of 2018. URL: https://www.computersciencezone.org/lucrative-information-technology-certifications/
26. University of Phoenix Online, Campus or Hybrid (FlexNet) Degree Programs. URL: http://www. educationcorner.com/university-of-phoenix.html

REFERENCES

1. Avsheniuk, N. M. (2015). Tendentsii rozvytku transnatsionalnoi vyshchoi osvity u druhii polovyni XX – na pochatku XXI st. Kyiv: Instytut obdarovanoi dytyny [in Ukrainian].
2. Andrushchenko, V. P. (2017). Sotsialna vidpovidalnist universytetu v umovakh hlobalizatsii. *Filosofiia spilkuvannia: Filosofiia. Psykholohiia. Sotsialna komunikatsiia – Philosophy of communication: Philosophy. Psychology. Social communication, 10, 93–105* [in Ukrainian].
3. Gluzman, A. V. (1996). Universitetskoe pedagogicheskoe obrazovanie: opyt sistemnogo issledovaniya. Kiev: Prosvita [in Russian].
4. Debych, M. A. (2019). Teoretychni zasady internatsionalizatsii vyshchoi osvity: mizhnarodnyi dosvid. Nizhyn: PP Lysenko [in Ukrainian].
5. ERAZMUS+. Mizhnarodna kredytna mobilnist. (2017). URL: https://erasmusplus.org.ua/images/ phocadownload/KA1/ICM_HandBook_UA.pdf [in Ukrainian].
6. Zaiachuk, Yu. (2021). Osvitni prohramy YeS ta mozhlyvosti dlia vykladacha ukrainskoho universytetu. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal, 2, 5–19* [in Ukrainian].
7. Zaiachuk, Yu. (2018). Suchasna svitova dynamika vyshchoi osvity: ekspertna otsinka ryzykiv. K. Rędziński, M. Łapot (Eds.). *Pedagogika, Prace Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie – Scientific Works of Jan Dlugosz University of Czestochowa, XXVII, 2, 119–131* [in Ukrainian].
8. Kurbatov, S. (2017). Transformatsiia universytetu v konteksti vyklykiv XXI stolittia. *Teoriia i .praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy – Theory and practice of social systems management, 4, 67–78* [in Ukrainian].
9. Sbruieva, A. A. (2015). Tendentsii transformatsii misii universytetu: porivnialno-pedahohichnyi analiz. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies, 6, 448–461* [in Ukrainian].
10. Altbach, P., Knight, J. (2006). The internationalization of higher education: motivation and realities. *The NEA 2006 Almanac of Higher Education, 1–10*.
11. Altbach, P. (2016). *Global Perspectives on Higher Education*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
12. Altbach, P. (2013). Global trends in higher education: the impact of massification and the global knowledge economy. *6 Gate Germany Marketing Congress Report.* URL: https:// www.youtube.com/watch?v= dKWbx9rR6S8.
13. Altbach, P., Reisberg, L., Rumbley, L. (2009). Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. UNESCO World Conference on Higher Education.
14. Altbach, P. (2007). Tradition and Transition: The International Imperative in Higher Education. Rotterdam: Sense Publishers.
15. Campbel, C., van der Wende, M. (2000). International initiatives and trends in quality assurance for European higher education. Exploratory trend report. Helsinki.
16. Clark, B. (1998). Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways of Transformation. Paris and Oxford: IAU and Elsevier Science.
17. Kim, T. Academic Mobility, Transnational Identity Capital, and Stratification under Conditions of Academic Capitalism. *Higher Education Special Issue "The New Political Economy of Higher Education:*

Market logic, performance-based stratification and neo-feudal hierarchies". Eds. T. Reitz et. al. doi: 10.1007/s10734- 017-0118-0.
18. Knight, J. (2004). Internationalization remodeled: definition, approaches, and rationales. *Journal of Studies in International Education, 8, 1, 5–31*.
19. Levin, H., Jeong, D. W., Ou, D. (2006). What is world-class university? Conference of the Comparative & International Education Society. Honolulu, Hawaii.
20. Mendivil, J. L. (2002). The new providers of higher education. *Higher education policy, 15, 353–364*.
21. National Erasmus+ Office. Mozhlyvosti Erazmus+ dlia studentiv ta pratsivnykiv universytetiv: obminy na navchannia / praktyku / vykladannia / stazhuvannia / pidvyshchennia kvalifikatsii. URL: https://kstuca. kharkov.ua/wp-content/uploads/2020/11/pr2.pdf [in Ukrainian].
22. Salmi, J. (2009). The challenge of establishing World-Class Universities. Washington, DC: The World Bank.
23. Teichler, U. (2004). The changing debate on internationalization of higher education. *Higher Education, 48, 5–26*.
24. The Bucharest Declaration concerning Ethical Values and Principles for Higher Education in the Europe Region (2004). *Higher education in Europe, 29, 4, 503–507*.
25. The 10 Most Lucrative IT Certifications of 2018. URL: https://www.computersciencezone.org/lucrative-information-technology-certifications/.
26. University of Phoenix Online, Campus or Hybrid (FlexNet) Degree Programs. URL: http://www. educationcorner.com/university-of-phoenix.html.